

Dagverksamhet med social inriktning

En undersökning i tre kommuner i södra Bohuslän

Ingrid Carlsson

Kommunerna har sedan den 1 januari 1992 i samband med den s k Ädel-reformen ett samlat ansvar för långvarig service och vård till äldre och handikappade och skyldighet att inrätta särskilda boendeformer och dagverksamheter. Inom kommunerna har del av det statliga stimulansbidraget använts till dagverksamhet för personer med långvarigt psykiskt funktionshinder med målen att: erbjuda meningsfull sysselsättning, skapa brukarinflytande samt skapa nätverk och utökade sociala kontakter

Den aktuella undersökningen redovisar antal närvarande individer, antal besök, hur länge de varit där och vilka aktiviteter som förekommit under en femmånadersperiod. Av en enkätundersökning framgår att majoriteten av besökarna fått vetskap om dagverksamheten via den psykiatriska vården. Båda undersökningarna visar att den övervägande delen av besökarna ansåg det meningsfullt att delta i verksamheterna, och att de hade möjlighet att påverka innehållet. Dagverksamheterna uppfyller målet att erbjuda meningsfull sysselsättning och till viss del skapa brukarinflytande. Däremot hade målet att skapa nätverk och utökade sociala kontakter ännu inte uppnåtts. Möjligen beror detta på att det gått för kort tid sedan dagverksamheterna startat, och att de ännu inte funnit former för att medverka till att skapa nätverk.

Ingrid Carlsson är legitimerad sjuksköterska och forskarstuderande vid Göteborgs universitet, Institutionen för klinisk neurovetenskap, Sahlgrenska universitetssjukhuset.

Psykiatireformens slutbetänkande Välfärd och valfrihet - service, stöd och vård för psykiskt störda föreslog en rad åtgärder för att förbättra livssituationen för psykiskt störda (1). Mot bakgrund av betänkandet och remissbehandlingen lade regeringen fram propositionen Psykiskt stördas villkor, som antogs av riksdagen och trädde i kraft 1 januari 1995 (2). Socialtjänstlagen från den 1 januari 1982 förtydligades genom att det (21 a § SoL) föreskrivs att kommunens ansvar avser människor med såväl fysiska som *psykiska* funktionshinder. I kommunens uppgifter ingår bl a att socialnämnden skall medverka till att den

enskilde får en meningsfull sysselsättning.

I syfte att förbättra villkoren för de långvarigt psykiskt störda ute i samhället beslöt riksdagen att avsätta 1.2 miljard kronor i stimulansbidrag mellan åren 1995-1997. Huvuddelen av bidraget skulle disponeras för utvecklande av arbetsformer mellan socialtjänst och psykiatri. Kommunernas övergripande planering för genomförandet av reformen har bestått i att gemensamt inrätta s k fältteam/koordinatörer med uppgift att samordna kartläggning av de psykiskt funktionshindrade och deras behov, utveckla samverkansformer mellan socialtjänst och psykiatri m fl aktörer,

finna gemensamma metoder för individuell plan samt att svara för del av utbildning och handledning till personal. Vidare ingår i planerna att avsätta medel för för arbetsrehabilitering och dagverksamhet med social inriktning för personer med psykiska funktionshinder. Sammanfattningsvis är målen för dagverksamhet med social inriktning att :

- erbjuda meningsfull sysselsättning
- skapa brukarinflytande
- skapa nätverk och utökade sociala kontakter

Inom kommunerna har del av stimulationsbidraget använts till att inrätta, alternativt utöka dagverksamhet för personer med långvarigt psykiskt funktionshinder.

Syfte

Syftet med undersökningen är att kvantitativt redovisa de kommunala dagverksamheterna genom antal närvarande individer, antal besök, hur länge de varit där och vilka aktiviteter som förekommit/förekommer under en femmånadersperiod (oktober 1996 t o m februari 1997). Undersökningen avser också att beskriva vad den enskilde besökaren ansett om dagverksamhetens tillgänglighet och betydelse samt om de övergripande målen för dagverksamheten uppnåtts.

Metod

Under oktober 1996 t o m februari 1997 fyllde personalen i en blankett för varje besökare när han/hon var där och vilka aktiviteter han/hon deltog i. Av blanketten framgick även vem som hade hänvisat till dagverksamheten samt om besökaren medverkat i en tidigare genomförd enkät/intervjuundersökning, som omfattat totalt 282 personer som bedömts tillhöra

57% hade besökt dagverksamheten alla fem månaderna

gruppen psykiskt funktionshindrade i de tre kommunerna. Uppgift härom och personuppgifter var inte obligatoriska.

Under februari månad 1997 fick besökarna fylla i ett frågeformulär¹. Enkäten omfattade, utöver personuppgifter och utbildning, 11 frågor med bundna svarsalternativ, en öppen fråga samt möjlighet till kommentarer och ytterligare synpunkter. Till enkäten var ett informationsbrev bifogat med uppgift om målen för dagverksamheten, syftet med enkäten samt uppgift om att deltagandet var frivilligt. Under januari 1997 testades enkäten och introduktionsbrevet av tio slumpvis utvalda besökare i dagverksamheten i två kommuner. Testet föranledde inte några förändringar av formuläret.

Resultat

Kvantitativ undersökning

Till dagverksamheterna hade i genomsnitt 77 besökare kommit per månad med i genomsnitt 446 besök i månaden. Av de 77 personerna hade 44 (57 procent) besökt dagverksamheterna alla fem månaderna. Fler kvinnor (42) än män (32) besökte dagverksamheterna utom i en av kommunerna där det var fler män än kvinnor. Av besökarna var det ca hälften som deltagit i den tidigare genomförda enkät/intervjuundersökningen vilket utgör ca 14 procent av den ursprungliga målgruppen (282 personer). Majoriteten av besökarna (54 procent) hade hänvisats till dag-

¹Frågeformuläret kan erhållas av författaren

Majoriteten av besökarna (54procent) hade hänvisats till dagverksamheterna från den psykiatriska vården

verksamheterna från den psykiatriska vården och 27 procent från kommunal verksamhet. Från övriga professionella aktörer, vänner eller på eget initiativ hade 19 procent kommit till dagverksamheterna (tabell 1)

Tabell 1. Resultat av enkätundersökning 1997 02 i dagverksamhet i tre kommuner i södra Bohuslän.

Demografiska data	Kvinnor (n=41) %	Män (n=25) %	Totalt (n=66) %
Gift/sambo	32	4	21
Ensamstående	49	64	55
Uppgift saknas	19	32	24
Mindre än grundskola	7	16	11
Grundskola el motsv	41.5	48	44
Gymnasium el motsv	41.5	24	35
Högskola		12	4
Annat	5		3
Uppgift saknas	5		
ENKÄTRESULTAT			
<i>Besöksfrekvens*</i>			
Mindre än 1ggr/v	7	20	12
1-2 ggr/v	51	32	44
2-3 ggr/v	10	36	20
3-4 ggr/v	15	4	11
Alltid när det är öppet	15	8	12
Uppgift saknas	2		1
<i>Öppethållandetider under veckan*</i>			
Mycket bra	68	48	61
Ganska bra	25	52	35
Mindre bra	5		3
Uppgift saknas	2		1
<i>Öppethållandetider under dagen*</i>			
Mycket bra	61	48	56
Ganska bra	27	52	37

Demografiska data	Kvinnor (n=41) %	Män (n=25) %	Totalt (n=66) %
Mindre bra	7		4
Inte alls			
Uppgift saknas	5		3
<i>Möjlighet att påverka*</i>			
Imycket hög grad	44	8	31
I hög grad	25	24	24
I viss mån		64	38
Inte alls	7	4	6
<i>Meningsfullt att delta*</i>			
I mycket hög grad	53	20	41
I hög grad	32	56	41
I viss mån	10	24	15
Inte alls			
Uppgift saknas	5		3
<i>Nya vänner*</i>			
Ja	51	32	44
Nej	47	68	55
Uppgift saknas	2		1
<i>Kommunikationerna fungerar bra*</i>			
Ja	86	92	88
Nej	7		4
Uppgift saknas	7	8	8
<i>Deltar i annan föreningsverksamhet*</i>			
Ja	29	28	29
Nej	66	68	67
Uppgift saknas	5	4	4

Aktiviteterna i dagverksamheterna varierade och utbudet var olika mellan kommunerna. De fem vanligast förekommande aktiviteterna där i genomsnitt flest individer per månad deltagit var:

- Social samvaro
- Matlagning, bakning och övrigt hushållsarbete
- Handarbete - hantverk
- Studiecirklar
- Stormöte/planeringsmöte

Därutöver förekom inom alla tre kommunerna utflykter och i en kommun ingick lego-

arbete som en relativt vanlig aktivitet. Studiecirklar och stormöten förekom inte inom en av dagverksamheterna.

Enkätundersökning

Totalt lämnades 75 enkäter ut till besökarna i dagverksamheterna varav 67 besvarades vilket motsvarar 89 procent svarsfrekvens. En av enkäterna saknade uppgift om såväl identifikation som kön och ingår ej i resultatredovisningen. Tre enkäter återlämnades obesvarade och fem återlämnades ej. I en kommun avböjde fem personer helt att delta.

Av de totalt 66 personerna var 41 kvinnor (62 procent) och 25 män (38 procent). Majoriteten (55 procent) hade grundskola eller lägre utbildning. Tolv procent (män) hade högskoleutbildning.

De flesta personerna (64 procent) besökte dagverksamheterna 1 - 3 ggr i veckan och ansåg att öppethållandetiderna under veckan var mycket bra (61 procent) eller ganska bra (35 procent) liksom öppethållandetiderna under dagen (56 respektive 37 procent). Den övervägande delen av besökarna (92 procent) tyckte att kommunikationerna till och från dagverksamheterna fungerade bra. Det vanligast förekommande sättet att ta sig dit var med allmänna kommunikationsmedel eller promenad. Fem personer uppgav att de hade färdtjänst och tolv att de använde egen bil.

Drygt hälften av besökarna kände att de i hög grad (55 procent) hade möjlighet att påverka innehållet i dagverksamheten. Trettioåtta procent (män) ansåg att de i viss mån kunde påverka innehållet och 6 procent att de inte alls kunde påverka innehållet. Majoriteten (82 procent) ansåg att det kändes meningsfullt att delta i dagverksamheten. Några

Ca hälften av besökarna (55 procent) hade inte fått några nya vänner

av deltagarna uppgav att de saknade matlagningskurs, mer gemensamma, billiga resor samt någon form av gymnastik.

Ca hälften av besökarna (55 procent) hade inte fått några nya vänner som de umgicks med utanför dagverksamheten, varav en större andel män, och den övervägande delen (67 procent) deltog inte i annan föreningsverksamhet.

Diskussion

Såväl den kvantitativa undersökningen som enkätundersökningen visade att majoriteten av besökarna hade fått vetskap om dagverksamheten via den psykiatriska vården. Det torde vara naturligt eftersom dagverksamheterna till viss del ersätter den dagsjukvård som finns inom psykiatrin och vars innehåll, i brist på dagverksamhet inom kommunerna, kommit att överlappa de nu etablerade dagverksamheterna. Den övervägande delen av besökarna ansåg det meningsfullt att delta i verksamheterna och att de hade möjlighet att påverka innehållet. Dessa förhållande pekar mot att dagverksamheterna uppfyller målet att erbjuda meningsfull sysselsättning och att till viss del skapa brukarinflytande. Matlagning och måltider utgör en viktig del i den sociala gemenskapen inom dagverksamheterna och skiljer sig således inte från det väl inarbetade sociala mönstret som finns i övrigt i samhället. Målet att skapa nätverk och utökade sociala kontakter utanför dagverksamheten hade ännu inte till fullo uppnåtts,

Har personalsammansättningen betydelse för besökarnas benägenhet att komma?

möjligen beroende på att det gått för kort tid sedan dagverksamheterna startat, och att de därför ännu inte funnit former för att medverka till att skapa nätverk.

Det var fler kvinnor än män som besökte dagverksamheterna och de besökte dagverksamheterna oftare. Kvinnorna var nöjdare med öppethållande, möjlighet att påverka och sa sig oftare ha fått nya vänner. En fråga som inställer sig är om möjligen innehållet i dagverksamheten tilltalar kvinnor mer än män?

I förhållande till den tidigare genomförda och enkät/intervjuundersökningen av psykiskt funktionshindrade i kommunerna (282 personer) var det en låg andel (14 procent) som besökte de kommunala dagliga verksamheterna. Det fanns stora skillnader mellan kommunerna när det gäller besökarnas deltagande i tidigare enkät vilket föranleder frågan om dagverksamheterna vänder sig till rätt målgrupp eller om målgruppen utökats. Uppgift saknas om det finns personer ur målgruppen som deltar/besöker andra aktiviteter som t ex anordnas av intresseorganisationerna eller psykiatrins dagsjukvård. Det kan diskuteras om de befintliga dagverksamheterna är av tillräcklig omfattning om hela målgruppen nåddes. Det fanns även skillnader

mellan kommunerna avseende könsfördelningen bland besökarna. I en kommun, där det var en högre andel män, fanns båda könen representerade bland personalen, vilket inte var fallet vid de övriga dagverksamheterna. Har personalsammansättningen betydelse för besökarnas benägenhet att komma?

För att uppnå en gemenskap med brukarinflytande, vid sidan av social gemenskap, meningsfull fritid och sysselsättning krävs tid för utveckling mot ett mer självständigt liv, där möjligheter ges till ökat inflytande över sin egen situation. Att ge besökarna möjlighet att själva få träffas i dagverksamhetens lokaler kan bidra till att bygga upp personliga nätverk och minska behovet av de professionella nätverken. Personalens roll liknar mer en konsultroll eller som RSMH uttrycker det "personalen fungerar mest som en organisatorisk ram"(3). Enligt psykiatireformen skall "service, stöd och vård till psykiskt störda ges i så öppen och normaliserad form som möjligt ute i det lokala samhället där individen lever".

REFERENSER

1. Välfärd och valfrihet - service, stöd och vård för psykiskt störda. Slutbetänkande av Psykiatriutredningen. Stockholm: Allmänna förlaget, 1992, (SOU 1992:73).
2. Regeringens proposition 1993/94: 218. Psykiskt störda villkor.
3. På väg - exempel på förändringsarbeten inom verksamheter för psykiskt störda. Delbetänkande av Psykiatriutredningen SOU 1991:47.